ICHUS

ICHUS
ANKARA

8th International Congress of

Human Stuedies

Full Text Booklet

Meryem BULUT
Zeynel KARACAGİL

10-11 Dec 2025
Ankara

BİDGE
Yayınları

8th International

Congress of Human Studies

Full Text Booklet

10-11 Dec 2025

Ankara/Turkey

BIDGE Publications

8th International Congress of Human Studies Abstracts Booklet Full Text Booklet

ISBN: 978-625-8673-50-0

Editors Meryem Bulut, Zeynel Karacagil

Page Layout: Gözde YÜCEL

1st Edition: BIDGE Publications,

Publication Date: 25.12.2025

All rights of this work are reserved. It cannot be reproduced in any way without the written permission of the publisher and editor, except for short excerpts to be made for promotion by citing the source.

Certificate No: 71374

Copyright © BIDGE Publications

www.bidgeyayinlari.com.tr - bidgeyayinlari@gmail.com

Krc Bilişim Ticaret ve Organizasyon Ltd. Şti.
Güzeltepe Mahallesi Abidin Daver Sokak Sefer Apartmanı No: 7/9 Çankaya / Ankara

SCIENTIFIC COMMITTEE

Dr. Abdelkarım Bellil – University Of Chadli Ben Jdid

Dr. Aşkın Kiraz – Yakın Doğu University

Dr. Aydın Ertekin – Selçuk University

Dr. Ayla Zehra Oncer – Marmara University

Dr. Ayşe Bilginer Kucur – Atatürk Üniversitesi

Dr. Aytekin Demircioğlu – Kastamonu University

Dr. Banu Yazgan İnanç – Toros University

Dr. Emine Altunay Şam – Amasya University

Dr. Erdoğan Ekiz – Westminster İnternational University İn Tashkent

Dr. Erol Kılıç – Fatih Sultan Mehmet Vakıf University

Dr. Fatih Başbuğ – Akdeniz University

Dr. Fatih Coşkun Ertaş – Atatürk University

Dr. Füsun Topsümer – Ege University

Dr. Ghadir Golkarıan – Yakın Doğu Üniverstitesi

Dr. Gökçen Yüksel – University Of Pedagogy Freiburg

Dr. Harun Yıldız – Ondokuz Mayıs University

Dr. Hasan Aslan – Akdeniz University

Dr. Hasan Hüseyin Özkan – Süleyman Demirel University

Dr. Himmet Hülür – Ankara Hacı Bayram Veli University

Dr. İrfan Karaduman – Ordu University

Dr. Junus Ganiev – Kırgızistan-Türkiye Manas University

Dr. Kamala Gahramanova – Bakü Devlet Universitesi

Dr. Kerem Yıldırım Şimşek – Eskişehir Teknik University

Dr. Liubovi Çimpoeş – Komrat Devlet University

Dr. Lütviyye Asgerzade – Azerbaycan Milli İlimler Akademisi

Dr. Mehmet Kahraman – Hatay Mustafa Kemal University

Dr. Mehmet Sait Toprak – Mardin Artuklu University

Dr. Mehmet Yolcu – Bitlis Eren University

Dr. Mete Sezgin – Selçuk University

Dr. Mıchel Bozdemir – Inalco

Dr. Mukhtar Ahmad Bhat – Jamia Millia İslamia New Delhi İndia

Dr. Murat Gökalp – Ağrı İbrahim Çeçen University

Dr. Mustafa Çapar – Hatay Mustafa Kemal University

Dr. Mustafa Sever – Çanakkale Onsekiz Mart University

Dr. Mustafa Toprak – Amerıcan Unıversıty In Caıro

Dr. Okan Baldil – Universidade De Coimbra

Dr. Osman Yılmaz – Dokuz Eylül University

Dr. Ozgur Karcıoglu – Sağlık Bilimleri University

Dr. Ozlem İzci Ay – Mersin University

Dr. Ömer Özden – İzmir Katip Çelebi University

Dr. Ötüken Senger – Kafkas University

Dr. Özlem Yayıntaş – Çanakkale Onsekiz Mart University

Dr. Öztürk Emiroğlu – Varşova University

Dr. Petek Piner Benli – Çukurova University

Dr. Recep Akkaya – Cumhuriyet University

Dr. Rehat Faikoğlu – Beykent University

Dr. Rengin Kosif – Kırıkkale University

Dr. Rita Salmorbekova – National Academy Of Sciences Of The Kyrgyz Republic

Dr. Semin Genkci – Pamukkale University

Dr. Susanne Becker – Iu Internatıonal Unıversity

Dr. Şafak Kaypak – Hatay Mustafa Kemal University

Dr. Şafak Uluçınar Sağır – Amasya University

REVIEWER COMMITTEE

Dr. Abdulsemet Aydın – Dicle University Sanat ve Tasarım Fskültesi

Dr. Abdurrahman Okuyan – Bayburt University

Dr. Aslı Akdeniz Kudubeş – Bilecik Şeyh Edebali University

Dr. Aslıhan Turan – Sinop University

Dr. Asude Çavuş – Van Yüzüncü Yıl University

Dr. Bahanur Garan – İstanbul Arel University

Dr. Bahanur Garan – İstanbul Arel University

Dr. Beyza Merve Akgül – Gazi University

Dr. Bilal Tunç – Ağrı İbrahim Çeçen University

Dr. Burcu Gülsevil Belber – Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Turizm Fakültesi

Dr. Devabil Kara – Marmara University

Dr. Ebru Tekin Bilbil – Özyeğin University

Dr. Emine Güzel – İnönü University

Dr. Emine Kef – Amasya University

Dr. Emre Cengiz – Gümüşhane University

Dr. Engin Çelebi – Çukurova University

Dr. Ensar Lokmanoğlu – Sakarya Uygulamalı Bilimler University

Dr. Erkan Akgöz – Selçuk University

Dr. Esin Sayın – Aydın Adnan Menderes

Dr. Esin Yağmur Şahin – Çanakkale Onsekiz Mart University

Dr. Fatma Gül Gedikkaya – İstanbul Gelişim University

Dr. Fatma İlker Kerkez – Muğla Sıtkı Koçman University

Dr. Ferdi Çiftçioğlu – Manisa Celal Bayar University

Dr. Feza Solak Tuygun – Kahramanmaraş Sütçü İmam University

Dr. Fidan Uğur Çerikan – Pamukkale University

Dr. Filiz Özyiğit – Banü Tıp Fak

Dr. Gonca Görsev Kılıç – Ordu University

Dr. Gülden Filiz Önal – Gazi University

Dr. Güler Yanık – Recep Tayyip Erdoğan University

Dr. H. Bayram İrhan – İstanbul Esenyurt University

Dr. İsa Kalaycı – Hatay Mustafa Kemal University

Dr. İskender Güler – Amasya University

Dr. İsmail Elagöz – Çanakkale Onsekiz Mart University

Dr. İsmail Güneş – Çukurova University

Dr. İsmail Ukav – Adıyaman University

Dr. Kamil Doğancı – Bursa Uludağ University

Dr. Kudret Savaş – Afyon Kocatepe University

Dr. M. Murat Payam – Adıyaman University

Dr. Mehmet Yılmaz – Gaziantep University

Dr. Melike Arslan – Atatürk University

Dr. Metin Leblebici – İstanbul Medeniyet University

Dr. Muammer Ulutürk – Necmettin Erbakan University

Dr. Naim Deniz – Biruni University

Dr. Nevin Gündüz – Ankara University

Dr. Nuray Eker – Sakarya Uygulamalı Bilimler University

Dr. Oktay Aktürk – Kırşehir Ahi Evran University

Dr. Osman Vedüd Eşidir – Fırat University

Dr. Ömer Faruk Kırmıt – Ankara Hacı Bayram Veli University

Dr. Ömer Faruk Kırmıt – Ankara Hacı Bayram Veli University

Dr. Öner Gümüş – Kütahya Dumlupınar University

Dr. Özlem Demren – Sivas Cumhuriyet University

Dr. Özlem Topçuoğlu – Atatürk University

Dr. Rahşan Kolutek – Nevşehir Hacı Bektaş Veli University

Dr. Rukiye Höbek – Yozgat Bozok University

Dr. Saadet Can Çiçek – Bolu Abant İzzet Baysal University

Dr. Safinaz Asri – İzmir Katip Çelebi University

Dr. Sağbetullah Meriç – Van Yüzüncü Yıl University

Dr. Salih Birinci – Atatürk University

Dr. Şahin Şimşek – Batman University

ORGANIZING BOARD

Dr. Meryem BULUT – Ankara Üniversitesi

Dr. Kadriye ŞAHİN – Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi

Dr. İshak PARLAR-Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Dr. Hasan ÜZMUŞ-Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Contents

Yarı Kırsal Bristol'de Dijital Hizmetlere Erişimde Karşılaşılan Engeller ve Çözüm Önerileri 9

Ahmet Said UZELI 9

Kütüphanelerin Kültürel Mirasın Korunması ve Aktarılmasındaki Rolü: Dijital Dönüşüm Çağında Yeni Yaklaşımlar 27

Ayşenur AKBULUT 27

Sağlık Çalişanlarında Doomscrolling (Felaket Kaydırması) Düzeyleri: Dijital Risk Maruziyetinin Psikolojik ve Çalışma Yaşamı Boyutları 41

Ertan DİNÇ 41

Osmanlı Toplumunda Yetimlerin Sosyal Entegrasyonu: Eğitim, Sünnet ve Evlilik 49

Hande Meliha İÇAÇAN 49

İnsansız Hava Araçlarında İş Sağlığı ve Güvenliği 67

İbrahim NAKAY 67

Ömer Faruk ÖZTÜRK 67

Economic Reform without Transformation: Reproduction of Patrimonial Capitalism in Saudi Arabia in the Bin Salman Era 75

İlke CİVELEKOĞLU 75

Dört Kangal Köpeğinde Karşılaşılan Ankyloglossia'nın Cerrahi Sağaltımı 85

İlker ŞEN 85

EPDAD ve CAEP Standartlarının Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bağlamında Karşılaştırılması: Kavramsal Bir İnceleme 92

İpek Su TÜRKMEN 92

Mustafa ŞEKER 92

Yeni Tarihselcilik Eleştirisi Bağlamında Doludizgin ve Vatan Tutkusu Romanlarının Çözümlenmesi 105

Muhammet Ali BULUT 105

Türkiyede Ekolojik Göç Politikalari ve Uygulamalar, Karadeniz Bölgesi İklim Değişikliği Eylem Planı Üzerinden Bir Değerlendirme 118

SeldaPOLAT ERDOĞAN 118

Antalya'da Siirtli Bir Hadis Alimi: Muhammed Sıddık Hekim ve Hadis İlmine Dair Görüşleri 128

Tunahan ERDOĞAN 128

Ayşe ŞEKER 128

8th International
Congress on Human Studies
ISBN: xxxxxx

Antalya'da Siirtli Bir Hadis Alimi: Muhammed Sıddık Hekim ve Hadis İlmine Dair Görüşleri

Tunahan ERDOĞAN [1]
Ayşe ŞEKER [2]

Öz

"Siirtli Hafız" lakabıyla tanınan Muhammed Sıddık Hekim 1923 yılında Siirt'in Şeyh Halef mahallesinde dünyaya gelmiştir. Altı yaşında eline Kur'ân almadan, görme engelli hocasının okumasıyla hafızlığını tamamlayan Hekim, ilim öğrenmek için Mısır'a gitme niyetiyle gemiyle yola çıkmış, fakat Antalya'ya yerleşmiştir. 1948-1960 yılları arasında Kumluca'da imam-hatiplik görevinin yanı sıra ticaretle meşgul olan Hekim, bu tarihten sonra Antalya merkezinde bulunan Yivli Minare dergahında uzun yıllar ilim ve irşâd konulu sohbetler gerçekleştirmiş, hutbe vermiştir. Hekim'in sohbetleri, video ve ses kayıt cihazları aracılığıyla kayıt altına alınmış, bir kısmı deşifre edilerek üç cilt halinde yayımlanmıştır. İstanbul'dan ve çeşitli ülkelerden hadis ve İslami ilimlere dair kitaplar satın almıştır. Bin cilde yaklaşan ve çoğunluğu çeşitli hadis branşlarına yönelik olan kitapları, oğlu Hüsameddin Hekim tarafından Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi kütüphanesine bağışlanarak öğrencilerin ve akademisyenlerin istifadesine sunulmuştur. Hekim'in hayatı, klasik yazılı ilim geleneğinden farklı olarak halk içinde şekillenmiş sözlü bir ilim ve hikmet taşıyıcısının örneğidir. Bu çalışma, kitaplarından ve onu tanıyanlarla gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen bilgilerle Hekim'in hayatını ve hadis ilmine yönelik görüşlerini konu edinmekte, literatürde yer edinmemiş bir halk âlimini tanıtmayı, hadis ilmine yönelik görüş ve faaliyetlerini incelemeyi amaçlamaktadır. Hekim hadislerin önemi, reddi ve inkârı, sünnet ve Kur'ân karşısındaki konumu, sıhhat durumları, yanlış anlaşılması gibi birçok konuya temas etmiş, Sünnî âlimlerin eserlerinden nakillerde bulunarak dinleyicileri hadis ve diğer İslâmî ilimler konusunda bilgilendirmeye ve bilinçlendirmeye çalışmıştır. Modern ya da klasik bir eğitim almamasına rağmen kişisel çabasıyla birçok ilim dalında küçümsenemeyecek bir birikim elde etmiştir. Bununla birlikte bazı aktarımlarında az da olsa nispet ya da tercüme hatası gibi sorunlar görülebilmektedir. Şeyh Said vakası, şapka, baş örtüsü ve dâru'l-harb meseleleri gibi güncel birçok konu hakkında fikirlerini dile getirerek dinleyicileri fitneden uzak durmaya davet etmiştir. Hekim, birikimini çevresindeki kitle ile paylaşmaya özen göstermiş, insanlara faydalı olmayı gaye edinmiştir. 2009 yılında, Antalya'da vefat etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Muhammed Sıddık Hekim, Siirtli Hafız, Hadis, Hadis İlmi, Halk Âlimi.

[1] Dr. Öğr. Üyesi, Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, Orcid: 0000-0003-3374-6063, tunahanerdogan1234@hotmail.com
[2] Yüksek Lisans Öğrencisi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri, Orcid: 0009-0002-4492-2704, ayseseker077@icloud.com.

ISBN: xxxxxx

Giriş

Siirtli Hafız Muhammed Sıddık Hekim 21. Yüzyıl Türkiye'sinde yaşamış, ömrünün büyük kısmını Antalya'da geçirmiş bir âlimdir. Sistematik bir eğitim almamasına rağmen kişisel gayretiyle İslami İlimler alanında önemli bir birikim elde etmiş, bu birikimini halkla paylaşmıştır. Bu çalışma, literatürde yer edinmemiş bir halk âlimi olan Hekim'in hayatını, eserlerini ve özellikle hadis ilmine dair görüşlerini ele almaktadır. Çalışma, Hekim'in konuşmalarından derlenen kitaplara ve takipçilerinden Necati Büyüktatlı ile gerçekleştirilen kişisel görüşmelere dayanmaktadır.

Sıddık Hekim'in sohbetlerini yalnızca vaaz değil, etrafında oluşan halkaya yaptığı dersler olarak düşünmek daha uygun gözükmektedir. Sohbetler çoğunlukla itikadi konularla ilgili olmakla birlikte fıkhi hükümler de ihtiva etmektedir. Bazı konuşmalar ise özellikle tasavvuf meselelerine ve tarikat ile ilgili konulara tahsis edilmiştir. Zaman zaman ise İmam hatip meselesi, kadınların baş örtüsü ve meslek sahibi olmaları, Türkiye'nin dâru'l-harb olmadığı konuları gibi güncel konulara temas etmektedir. Hekim âyetler, hadisler ve âlimlerin görüşlerine dayalı konuşmalarında hadis ilmine dair bazı görüşlere de yer vermektedir. Çalışma literatürde yer almayan bir halk âliminin biyografisini ele alması ve hadis ilmine dair görüşlerinin literatüre dayalı olarak mukayese edilmesi açısından önem arz etmektedir.

Yöntem

Çalışma, kişisel görüşmelere ve Sıddık Hekim'in kitaplarında yer alan bilgilere dayalı olarak döküman analizi yöntemine dayanmaktadır. Ayrıca Hekim'in kitaplarında yer alan bilgilerin mevcut literatür ile mukayesesi ve bilgilerin literatür ile örtüşmemesi durumunda tenkidi yapılmıştır.

Muhammed Sıddık Hekim'in Kısa Hayat Hikayesi

"Siirtli Hafız" lakabıyla tanınan Muhammed Sıddık Hekim 1923 yılında Siirt'in Şeyh Halef mahallesinde dünyaya gelmiştir. Fiziksel açıdan zayıf yapısı nedeniyle ilkokula başlatılmamış, babası tarafından hafızlık eğitimi alması için görme engelli bir cami imamı olan (Muhammed Sıddık Hekim, ts.b, s. 116) Muhammed Said Efendi'ye teslim edilmiştir. 6 yaşında eline hiç Kur'ân-ı Kerîm almadan yalnızca hocasından dinleyerek hafızlığını tamamlamıştır. Tevhîd-i Tedrîsât Kanunu nedeniyle Arapça eğitim öğretimin yasak olduğu dönemde hocasının çocuklarıyla oyun bahanesiyle gizli dersler yaparak Arapça öğrenmiştir. Askerlik görevini yaptığı sırada komutanı tarafından İstanbul'a gönderilmiş, burada ziyaret ettiği camiler ve dini mekanlar dini tecrübesini ve ilmî birikimini zenginleştirmesini sağlamıştır. 1939'da askerlik görevini tamamlayarak memleketine dönmüştür (Necati Büyüktatlı ile görüşme, 24.05.2025).

Hekim belli bir süre memleketinde kaldıktan sonra ilim tahsil etmek amacıyla ailesinden izin alarak Mısır'a gitmek istemiştir. Anadolu erenlerinin büyüklerinden Şeyh Muhammed Fürsefî (Hazin) oğlu Şeyh Alâaddin Aydın'dan feyz ve dua alarak yola çıkmıştır. Yolculuğu esnasında Mersin'de mola vermiş, burada Kahireli bir hocayla karşılaşmıştır. Muhammed Sıddık Hekim, ilmî gayesini ve Mısır'a gitme niyetini bu hocaya anlatınca hoca ona samimi bir

ISBN: xxxxxx

tavsiyede bulunmuştur. “Kur’ân öğrenmek için gideceksen bundan ötesi yok ama ilim tahsili için gideceksen onun da sonu yok!” diyerek ilim tahsili için İstanbul’a gitmesini tavsiye etmiştir. Bu görüşme sonrası Muhammed Sıddık Hekim yönünü Mısır’dan İstanbul’a çevirmiştir. İstanbul yolculuğuna devam ederken gemi Antalya’da mola verince Muhammed Sıddık Hekim namaz kılmak maksadıyla Antalya Paşa Camii’ne gelmiştir. Camide bölgenin önde gelen hocalarından biriyle tanışmıştır. Bölgede bulunan küçük bir mescitte sürekli görev yapan bir din görevlisinin bulunmaması nedeniyle bu görevi Muhammed Sıddık Hekim’in üstlenmesini istemişlerdir. Hekim, yapılan teklifi kabul ederek burada din hizmeti sunmaya başlamıştır. Yolculuğunun başında Antalya’ya yerleşmek gibi bir niyeti olmayan Hekim’in yolculuk esnasında yorulması ve bölgede hocalık yapmasının istenmesi neticesinde buraya yerleşmiştir. Korkuteli Pazar Camii’nde bir Ramazan ayı geçiren Hekim, burada müftüyle tanışmıştır. Daha sonra bulunduğu yere Kumluca’dan bir heyet gelerek kendisine Kumluca’da görev almayı teklif etmiştir. Muhammed Sıddık ise bu teklifi müstakil hareket etmesine müsaade etmeleri şartıyla kabul etmiştir. 1948’de Kumluca’ya imam hatip olarak gelmiş ve 1960’a kadar burada kalarak üç senesi fahri, dokuz senesi de resmî olmak üzere on iki sene imamlık yapmış, kendisine tahsis edilen maaşı hiç kullanmamıştır. Maaşını camii cemiyetine (Necati Büyüktatlı ile görüşme, 24.05.2025) ve camide müezzinlik yapan, kendi bulunmadığında imamlığa vekalet eden Osman Yavuz Hoca’ya vermiştir (Muhammed Sıddık Hekim, ts.b, s. 5, ts.c, s. 11).

Senesi tam bilinmemekle beraber 1948 ya da 1949 yılında Kumluca’da bulunan Şaban Ağa isimli birinin kızıyla evlenmiştir. Geçiminin sağlamak için ticaretle uğraşmıştır. Burada elle çevirmeli dikiş makinesi, lamba, baharat ve benzeri eşyalar sattığı bir dükkân işletmiştir. O dönemde bölgede kuyulardan su çekerek bu ihtiyacı gideren insanlar için İstanbul’dan tulumba getirtmiş. Bölgede evlerde cam olmadığı için kapılar kapanınca karanlık, açılınca soğuk olması sebebiyle İstanbul’dan cam getirtmiştir. Cami yapımında mihrap şeklinin nasıl olacağını bölge halkına göstermiş, bu ve benzeri konularda öncülük etmiştir (Necati Büyüktatlı ile görüşme, 24.05.2025).

1960 yılında Antalya’ya yerleşmiş, ilim ve irşâd sohbetlerine Antalya’nın meşhur Yivli Minâre dergâhında senelerce devam etmiştir. Uzun yıllar boyunca Yivli Minare Camii kürsüsünden cuma hutbeleri irad etmiş ve bu faaliyetlerini 1976’dan 1992’ye kadar kesintisiz sürdürmüştür. Sohbetlerine devrin Diyânet İşleri Başkanları da zaman zaman iştirak etmiştir. İbrâhim Elmalılı, Süleyman Ateş, Diyanet müfettişleri, Din İşleri Yüksek Kurulu üyeleri de zaman zaman katılmışlardır. Bu caminin minaresinin yan tarafında kendisine ayrılan küçük bir odada namaz sonrasında özel sohbetlerini devam ettirmiştir. Şehrin sıcaklığı nedeniyle halkın yaylalara çıktığını gören Hekim, yaz aylarını Antalya’nın Korkuteli ilçesinde geçirmiştir (Necati Büyüktatlı ile görüşme, 24.05.2025).

Hekim’in en dikkat çeken özelliklerinden biri, eğitim almamış olmasına rağmen güçlü bir hafızaya sahip oluşudur. Mısır radyosundan duyduğu hadisleri kelimesi kelimesine ezberleyebilmiş, kitaplara düşkünlüğü ile tanınmıştır. Sohbetlerini ayet, hadis, sahâbe sözleri ve âlimlerin görüşleri merkezinde gerçekleştirmiş, halk tarafından büyük ilgi görmüştür.

ISBN: xxxxxx

Tasavvufi yönü Halidî silsileye dayanır. Şeyh Alâeddin tarafından kendisine icazet verilmiş ve bu zincirin bir temsilcisi olarak sohbetlerine devam etmiştir. Onun sohbetleri sadece dini öğretim değil, manevî bir inşa ve irşad vasıtası olmuştur. Dinleyicilerini belli oranda başta hadis olmak üzere diğer İslamî İlimler hakkında bilgilendirmiş, İslam âlimlerinin kitaplarına yönlendirmiştir.

Muhammed Sıddık Hekim'in hayatı, klasik yazılı ilim geleneğinden farklı olarak halk içinde şekillenmiş sözlü bir ilim ve hikmet taşıyıcılığı örneğidir. Kumluca'da ikamet ederken ticaret sebebiyle gittiği İstanbul'da bulunan İslami kitaplar satan yayınevlerine ziyaretlerde bulunmuş, İstanbul'dan kitap getirterek birçok kişiye dini eserler ulaştırmıştır. Muhammed Sıddık Hekim'in ömrü boyunca edindiği yaklaşık bin cilde ulaşan çoğu hadis ilmiyle ilgili kitaplar vefatından sonra oğlu Hüsameddin Hekim tarafından Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi kitaplığına bağışlanmış, akademisyenlerin ve öğrencilerin istifadesine sunulmuştur. Kumluca halkının "Bizim Siirtli Hafız" diye bağrına bastığı Sıddık Hekim 04.05.2009 yılında Antalya'da vefat etmiştir. Sevenleri, haftanın belli günlerinde bir araya gelerek video ve ses kayıtlarından sohbetlerini dinlemeye ve hatırasını yaşatmaya devam etmektedir.

Eserleri

Sıddık Hekim bizzat bir eser kaleme almamakla birlikte halka yönelik yaptığı sohbetlerin ses ve video kayıtları deşifre edilerek üç cilt halinde Ahmet Aydoğan yayımlanmıştır. Kitaplar Hekim'in hayatında iken basılmış olup kontrolünden geçmiştir. Nitekim kitapların girişinde ve bazı konuşmalarında bu kitaplara atıfta bulunmaktadır (Muhammed Sıddık Hekim, ts.b, ss. 3-4, ts.c, ss. 9-10). *Fırka-i Nâciye'nin Hükümleri – I* adlı eser adını, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "Ümmetim yetmiş üç fırkaya ayrılacak, bunlardan sadece biri kurtuluşa erecektir." (Tirmizî, 1998, ss. 322-323) meâlindeki hadise dayanan "Fırka-i nâciye" (kurtuluşa erecek grup) kavramından almaktadır. Hekim, Fırka-i nâciye'nin özelliklerinden bahsetmekte, bu grup üzerinden sahih itikadı tanımlamakta, fırkaların ayrışma nedenlerini ortaya koymakta ve kurtuluş yolunu Kur'an ve sünnet ekseninde delillendirmeyi amaçlamaktadır. Eserde salavât, Cibrîl hadisi ve diğer bazı hadislerin şerhi, Kur'ân ve hadislerin önemi, iman, kaza, kader meseleleri, ashâbın fazileti, tasavvufî meseleler, kıyâmet alâmetleri gibi konular yer almaktadır. Akâid konularında Ehl-i sünnet dışı mezhepler eleştirilerek bu grupların görüşlerine Kur'ân, sünnet, hadis ve sahâbe sözlerine dayalı cevaplar verilmektedir. Hekim'in sohbetlerinde ele aldığı konuya bağlı olarak eser bölümlere ayrılmış, her bölümün baş kısmına ele alınan meseleleri bildiren alt başlıklar konulmuştur. Alt başlıkların bir kısmı içeriğe göre sorulara dönüştürülmüştür. Bu bölümlerde muhtemel itirazlar ya da halk arasında yaygın olan yanlış inanç ve uygulamalara karşı cevaplar geliştirilmiştir. Bu yöntem, eseri sadece bir bilgi aktarma metni değil, aynı zamanda tebliğ ve irşâd gayeli bir halk kitabı hâline de getirmektedir.

Birinci cilt, ayet ve hadis merkezli bir akâid öğretisi inşa etmektedir. Hekim yalnızca nakil yapmakla kalmaz, rivayetlerin sıhhat durumlarına da temas eder (Muhammed Sıddık Hekim, ts.a, s. 165). Sahih hadislerle zayıf rivayetleri ayırt etmeye özen gösterir. Ayrıca,

ISBN: xxxxxx

mezhepler arası tartışmaların şekillendiği birçok konuda fıkıh, kelam ve tasavvuf disiplinlerini buluşturan bir yaklaşım sergilenmiştir. Hekim'in tavrı yalnızca savunmacı değil, aynı zamanda öğretici ve ikna edicidir. Eserin birinci cildi, geleneksel İslam düşüncesinin özellikle Anadolu coğrafyasındaki temsil biçimlerinden biri olarak önem arz eder. Hekim'in anlatımı muhatabını dönüştürmeyi hedefleyen bir irşâd faaliyetidir. Bu bağlamda eser, âlim-halk arası köprü kurma görevini de üstlenmiştir.

Fırka-i Nâciye'nin Hükümleri - II Fitne adını taşıyan ikinci cilt, "fitne" kavramı etrafında şekillenir. Bu bölümde, ümmet içinde zuhur eden bozulmalar, itikadî sapmalar ve dinin özüne zarar veren yorumlar eleştirilir. Hekim, tarihten örneklerle bugünkü dinî yozlaşmaları karşılaştırmalı biçimde analiz eder. Aynı zamanda fitne zamanlarında mü'minin duruşu, sabır ve ferasetle ilgili sahih hadisler, ayetler ve mutasavvıfların sözleriyle desteklenerek aktarılır. Eser, modern dönemdeki fitne hadiselerine karşı bilinç uyandırmayı hedefler. Tarihi olaylarla güncel meseleler arasında irtibatlar kurarak dinleyicilere ve okuyuculara tavsiyelerde bulunur. Hekim'in bu ciltteki yaklaşımı hem bir halk irşadı hem de ilmî açıklama niteliği taşır. Sadece mezhep tanıtımı değil, sahih akidenin nasıl korunacağına dair bir bilinç kazandırma hedefi öne çıkar.

Hekim'in eserinde kullandığı anlatım dili hem belli düzeyde ilmi bir derinliğe hem de halkın anlayabileceği sadeliğe sahiptir. Metin, dini altyapısı olan okuyuculara hitap edecek şekilde kavramsal bir düzlem sunsa da dili ağırlaştırmadan, yerel deyimlerle ve sade Türkçe ifadelerle metni anlaşılır kılmayı başarmıştır. Özellikle parantez içi açıklamalar, okuyucunun karmaşık itikâdî ya da fıkhî terimleri kolayca kavramasına yardımcı olacak şekilde düzenlenmiştir. Hekim'in anlatım yöntemi, çoğunlukla bir âyet ya da hadis metniyle başlamayı, ardından bu metnin içeriksel ve bağlamsal yorumunu yapmayı içerir. Bu süreçte karşıt görüşlere de yer vererek, eleştirel bir bakış açısı geliştirir ve kendi kanaatini gerekçeleriyle birlikte sunar. Ayrıca, teorik tartışmaları yalnızca soyut düzeyde bırakmaz; halk arasında yaygın olan yanlış inanışlar, uygulamalar ve yerel dinî pratikler üzerinden örneklendirmeler yaparak konuları somutlaştırır. Bu yaklaşım, eserin sadece bir ilmî metin olmanın ötesinde, aynı zamanda bir halk irşâdı ve dinî bilinçlendirme aracı olarak da değerlendirilmesini sağlar.

İkinci ciltte yoğun olarak işlenen başlıca temalar şunlardır:

Fırkaların Tanıtımı ve Eleştirisi: Şîîlik, Hâricîlik, Mu'tezile gibi tarihî mezheplerin hem inanç temelleri hem de akidevî farklılıkları anlatılır. Hekim, bu fırkaların Kur'ân ve sahih sünnetle olan uyuşmazlıklarını vurgular.

İman ve Amel İlişkisi: Eserde, sadece zahiri ibadetin değil, kalbi teslimiyetin de iman açısından önemi sıklıkla vurgulanır. Amelsiz imanın kurtuluş sağlamayacağı görüşü öne çıkar.

Bâtıl ve Sahih İtikadın Ayrımı: Hekim akide konularında net ayrımlar yapar. "Ne doğruysa onu söylemek gerekir, kırılırsa da kırılsın" şeklinde doğrudan bir üslup benimser. Bu yönüyle, bir müellif olarak ahlaki bir duruş sergiler.

ISBN: xxxxxx

Modern Sapmalar ve Bid‘atler: Günümüzde de etkili olan “dinî yozlaşma biçimleri”, hurafeler, cemaat taassubu gibi konular eleştirel biçimde ele alınır.

İkinci cildinde hadis kullanımı, klasik şerh geleneğinden farklı olarak didaktik ve yönlendirici bir perspektifle ele alınmıştır. Hekim, hadisleri yalnızca aktaran değil, onları yaşanabilir ve anlaşılabilir kılan bir bağlam içinde sunan bir yaklaşım benimser. Sened tahlillerine fazla yer vermese de hadis metinlerini merkeze alarak içerik temelli yorumlar geliştirir. Böylece okuyucunun metnin ruhunu kavramasını amaçlar. Ancak bazı konularda dinleyiciye hadisin hüccet/delil değeri taşıdığını göstermek amacıyla senediyle ilgili muhaddislerden nakilde bulunur (Muhammed Sıddık Hekim, ts.a, s. 195). Sünnetin doğru anlaşılmasında sahâbe uygulamaları ve icmâın rehberliğine sıkça başvurur. Hadisleri sadece tarihsel birer veri olarak değil, güncel itikadi sorunlara ve bireysel-dini yaşantıya ışık tutan ilkeler bütünü olarak kullanır. Bu yönüyle eser, okuyucusuna klasik anlamda bir “hadis öğretisi” değil, “hadisler üzerinden şekillenen bir inanç ve davranış bilinci” kazandırmayı hedefler. Hekim’in bu tavrı, onun inanç ve amel arasında köprü kuran bir dinî düşünür olarak değerlendirilmesini mümkün kılar.

Hekim özellikle ikinci ciltte güncel dini konulara da temas eder. Bu bağlamda fitne kavramı üzerinden Şeyh Said vakası hakkında analizlere de yer verir. Tasavvuf büyüklerinin İstiklâl Savaşı’na katkılarından söz eder. Şeyh Said vakasını ise Türkiye’yi içten yıkmaya ve karışıklık çıkarmaya çalışan İngilizlerin ve dış mihrakların şapka giyme ve Hıristiyanlaşma üzerinden çıkardıkları bir oyun ve fitne olarak kabul eder. Hekim’e göre şapka meselesi dini-itikadi bir mesele olmayıp örf ve adetle ilgilidir. Bu görüşünü temellendirmek için katıldıkları gazvelerde sahâbenin düşmanların giysilerini yıkadıktan sonra giymelerine dair rivayetler üzerinden temellendirir (Muhammed Sıddık Hekim, ts.b, ss. 36-39). Hekim bu meseleler üzerinden hitap ettiği kitleyi ülkenin huzurunu bozacak fitnelerden/iç karışıklıklardan uzak tutmayı hedeflemektedir.

Hekim’in ikinci ciltte değindiği bir diğer güncel konu ise baş örtüsü meselesidir. Hekim baş örtüsünü imanın kalesi olarak görenleri eleştirir. Ona göre baş örtüsü imanın kalesi olsaydı itikâdî bir mesele olması gerekirdi. Hekim baş örtüsü konusunda hür kadınlar ile câriyeler arasında farklar bulunduğunu, ancak bu meselenin imanî ve itikâdî bir konu olmadığını, baş örtüsü takmayanların imansız ve kâfir olmayacağını öne sürer. Başı örtme emrine uyulmamasının büyük değil, küçük günah olduğunu vurgular. Baş örtüsü meselesini imanî bir mesele olarak sunanların fitne çıkardıklarını, milletin itikâdının talan edilmesi karşısında ise seslerini çıkarmadıklarını ileri sürer. Baş örtüsü ile ilgili tezlerine İmam Mâlik’in (öl. 179/795) görüşlerini ve *el-Mezâhibü’l-Erba‘a* isimli eseri referans verir. Hekim şapka meselesinin aynı şekilde istismar edilerek fitne haline getirildiğini, bu fitnenin sayısız cana mal olduğunu belirtir (Muhammed Sıddık Hekim, ts.b, ss. 39-40, 50). Bu örnekler üzerinden Hekim etrafındaki vatandaşları fitneden uzak durmaya ve iç karışıklıklara alet olmamaya davet eder.

Hekim kadınların ve kızların okuması meselesine de temas eder. Kadınların ve kızların kendi mesleklerine uygun tahsil görmesinin gerekliliğini vurgular. Bu bağlamda kız

ISBN: xxxxxx

çocuklarının ebelik, doktorluk, hemşirelik gibi meslekleri öğrenmelerinin farz-i kifâye olduğunu belirtir. Baş örtüsünün yasaklanmasını öne sürerek kız çocuklarının bu meslekleri öğrenmekten geri durmalarını doğru bulmaz. Söz konusu meslekleri öğrenmek için okulda baş örtüsünü çıkarmaktan dolayı oluşan günahın sorumluluğunun onlara ait olmadığını vurgular. Ona göre bu meslekleri öğrenmemek daha büyük şerdir. İki şerden ise ehven olanı tercih edilir (Muhammed Sıddık Hekim, ts.b, s. 50).

Hekim'in kitaplarının üçüncü cildi olan *Şeriat, Tarikat, Hakikat ve Mürşitlerin Halleri*, geleneksel tasavvufi öğretiyi güncel örneklerle harmanlayan, didaktik bir üsluba sahiptir. Eser, bilhassa Nakşî-Hâlidî tasavvuf geleneğine mensup mürşidlerin kişisel ahlâkı, halkla ilişkileri, eğitim metotları ve sufî duruşlarını örneklerle aktarırken; sahih mürşid-mürid ilişkisinin nasıl olması gerektiği üzerine okuyucuyu hem düşünmeye hem de içsel muhasebeye davet eder. Anlatım dili açısından metin halkın anlayabileceği yalın bir Türkçe ile yazılmıştır. Hekim'in dili, halk arasında benimsenen tasavvufi tabirleri açıklamakla kalmaz, onları doğrudan ayet ve hadislere dayandırarak sahih bir zemine oturtma çabası güder.

Eserde gerçek mürşid kavramı, yalnızca manevî bilgiye sahip bir öğretici olarak değil, aynı zamanda ahlaki kemal sahibi bir rehber olarak tanımlanır. Takva, vakar, teslimiyet ve hizmet anlayışı, hakiki bir mürşidin taşıması gereken temel vasıflar arasında yer alır. Mürşidlik makamının şekilden öte bir hal meselesi olduğuna vurgu yapılırken, müridin mürşidinden yalnızca söz değil, aynı zamanda hal alması gerektiği özellikle belirtilir. Bu bağlamda, zahirî görünüme değil, bâtınî olgunluğa dikkat çekilir. Hekim, mürşid-mürid ilişkisinde derin bir gönül bağının esas alınması gerektiğini ifade ederken, müridin irşad yolculuğunda rehberinin kalbî olgunluğuna güvenmesi gerektiğini savunur. Aynı zamanda eserde sahte şeyhlik eleştirilerine de yer verilir.

Pala Defteri, Muhammed Sıddık Hekim'in bireysel tefekkürlerinden, sohbetlerinden ve halkla paylaştığı manevî derslerden oluşan daha çok not defteri formatında derlenmiş bir eserdir. Klasik anlamda bir risâle ya da ilmî çalışma formatı taşımaktan ziyade, doğrudan halkın gönlüne hitap eden, iç dünyadan dışa yansıyan hikmetli ifadeleri ve kişisel gözlemleri barındıran bir metinler bütünüdür. Defterin el yazısı ile oluşturulmuş olması, eserin hem otantik hem de biyografik değerini artırmakta, onu kişisel bir ilmî-hikemî günce haline getirmektedir.

Eserin dili son derece samimi, doğrudan ve yer yer mecazlarla zenginleşmiş bir üslup taşır. Muhatap kitlenin halk olması göz önünde bulundurularak yazılmış bu metinlerde, akademik kavramlardan çok geleneksel Anadolu irfanının içselleştirilmiş dili hâkimdir. Dinleyicileriyle birebir konuşur gibi yazılmış pasajlar, nasihat tarzında öğretilerle desteklenir. Bu yönüyle metin, okuyucuyu teorik tartışmalara değil, manevî farkındalığa çağırır.

Pala Defteri'nde en çok karşılaşılan temalar arasında ihlâs, tevekkül, sabır, istikamet, Allah rızası, sünnetin önemi, dini sohbetlerin kıymeti ve tasavvufi edep yer almaktadır. Hekim, "Allah rızası yoksa, hiçbir söz yerini bulmaz" düsturunu defter boyunca birçok kez tekrar ederek, dini bilgi ve sohbetin amacının sadece aktarmak değil, kalpte yer edindirmek olduğunu vurgular. Ayrıca, içsel arınmanın, niyetin temizliğinin ve amel-söz bütünlüğünün altı çizilir.

ISBN: xxxxxx

Modern dönemde ilimle amelin birbirinden kopuk hale gelmesini eleştiren pasajlar, onun "yaşayan ilim" anlayışını yansıtır.

Hekim'in Hadis İlmine Yönelik Görüşleri

Hadislerin Reddi ve İnkârı

Sıddık Hekim sohbetlerinde hadislere sıkça müracaat ettiği gibi aynı zamanda hadis ilmiyle ilgili meselelere değinir. Bu bağlamda öncelikli olarak temas ettiği ve eleştirdiği konulardan biri, yaşadığı dönemde Hz. Peygamber'e (s.a.v.) karşı saygının ve sevginin zayıflaması, hadislere karşı bir saldırının bulunması, bazı kimselerin hadisleri ahkâm olarak kabul etmemesi, insan aracılığıyla nakledilmiş olmasından dolayı hadislere karşı çıkılıp gereken ihtimamın gösterilmemesidir (Muhammed Sıddık Hekim, ts.a, s. 11).

Hadislerin güncel olarak reddedilmesinin tarihi arka planına da temas eden Sıddık Hekim, Râfızîlerin bir kısmının Hz. Peygamber'den sonra hilâfet hakkının Hz. Ali'ye ait olduğunu, sahâbenin ona zulmettiğini söyleyerek sahâbeden gelen hiçbir sözü ve haberi kabul etmediklerini belirtir. Râfızîlerden bir grubun ise nübüvvetin aslında Muhammed'e değil, Ali'ye ait olduğunu, onun nübüvveti haksız yere sahiplendiğini, Cebrâil'in de bu suça ortak olduğunu iddia ettiklerini dile getirir (Muhammed Sıddık Hekim, ts.b, s. 174). Sıddık Hekim'in Râfızîler'e isnat ettiği görüşleri Süyûtî'nin (öl. 911/1505) *Miftâḥu'l-cenne fi'l-iḥticâci bi's-sünne* adlı eserinden aktardığı anlaşılmaktadır. Çünkü söz konusu konuşmasının baş tarafında Süyûtî'nin zamanında zındık bir Râfızî'nin hadislerin hüccet olamayacağını ve hüccetin yalnızca Kur'ân olduğuna dair iddiasını Süyûtî'den aktarmaktadır. Burada aktardığı bilgiler Süyûtî'nin *Miftâḥu'l-cenne* isimli eserindeki bilgilerle örtüşmektedir.[3]

Sıddık Hekim hadislerin reddi konusunda Şâfiî'den (öl. 204/820) şöyle bir görüş aktarmaktadır: "Bir hadis ki, kavlen ve fiilen hadis şartlarına uygun mesnedler sağlam ve sağlıklı şartları tamamen tekmil bilinen muhaddislerin nezdinde hüccet olarak görülmüş iken reddedilmesi küfürdür kesinlikle." Hekim'in Şâfiî'den aktardığına göre böylesine sağlıklı ve sıhhatli bir hadisin iptaline çalışıp reddeden kimse İslam dairesinden çıkar, Yahudi ve Nasrânîlerle birlikte veya diğer kâfir fırkalar arasında haşr olunur (Muhammed Sıddık Hekim, ts.b, ss. 179-180). Hekim'in Şâfiî'ye isnat ettiği bu sözü de Süyûtî'nin *Miftâḥu'l-cenne* isimli eserinden aktardığı anlaşılmaktadır. Zira Süyûtî söz konusu kitabında bu söze aynı metinle yer vermektedir (Süyûtî, 1409, s. 5).

فاعلموا رحمكم الله أَن من أنكر كَون حَدِيث النَّبِي صلى الله عَلَيْهِ وَسلم قولا كَانَ أَو فعلا بِشَرْطِهِ الْمَعْرُوف فِي الْأُصُول حجَّة، كفر وَخرج عَن دَائِرَة الْإِسْلَام وَحشر مَعَ الْيَهُود وَالنَّصَارَى، أَو مَعَ من شَاءَ الله من فرق الْكَفَرَة

Ancak burada biri nispet, diğeri tercüme hatasından kaynaklı iki problemden söz etmek mümkün görünmektedir. Öncelikle Süyûtî ilgili eserinde bu sözü Şâfiî'ye nispet etmemekte, kendi sözü olarak yer vermektedir. Ayrıca Hekim'in kitabında yer alan metnin aksine Süyûtî'nin *Miftâḥu'l-cenne*'sinde bu sözün başında **قال الشافعي رحمه الله تعالى** ifadesi bulunmamaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla bu sözün devamında **روى الإمَام الشَّافِعِي** ifadesiyle

[3] krş. (Süyûtî, 1409, ss. 5-6)

ISBN: xxxxxx

başlayan, Şâfiî'den aktarılan başka bir anekdot yer aldığı için bu söz de yanlışlıkla ona ait zannedilmiş olmalıdır.

Tercüme hatasına gelince hem Hekim'in Şâfiî'den aktardığı hem de Süyûtî'nin kitabında yer alan metne göre burada belli bir hadisin reddinden değil, usûl ilminde bilinen şartları taşıyan hadisin hüccet olmasının inkâr edilmesinden söz edilmektedir. Metne göre Süyûtî, usûl ilminde gerekli şartları taşıyan hadislerin hüccet oluşunun inkâr edilmesini küfür olarak görmektedir. Diğer taraftan hadis usûlüne göre birtakım gerekçeler öne sürülerek bir hadisin reddedilmesi küfrü gerektiren bir durum değildir. Nitekim tüm mezhep imamları ve tüm muhaddisler belli gerekçeler öne sürerek bazı hadisleri reddetmişlerdir. Hadis usûlüne göre bir kimse hakkında bu şekilde bir hüküm verilebilmesi için onun mütevâtir olduğu kesin olan bir hadisi reddetmesi gerekmektedir. Âhâd hadislerin reddi ise küfrü gerektiren bir durum değildir. Sonuç olarak aslında Süyûtî'ye ait olduğu halde Şâfiî'ye atfedilen bu söz münferit bir hadisin reddini değil, gerekli şartları taşıyan hadislerin bir bütün olarak hüccet oluşunun inkâr edilmesi anlamını içermektedir.

Sıddık Hekim'e göre hadislerin inkâr edilip ortadan kaldırılması durumunda din diye bir şey kalmaz. Peygamber'siz ve hadissiz din tasavvuru mümkün değildir. Hadislerin inkârı halinde dinin onda sekizine yakın bölümü yok edilmiş olur (Muhammed Sıddık Hekim, ts.b, s. 288). İfadelerinde anlaşıldığı kadarıyla Hekim inkâr ve ret kavramlarını eş anlamlı olarak kullanmakta ve aralarında bir fark gözetmemektedir. Çünkü Şâfiî'ye nispet ettiği sözde yer alan أنكر fiilini reddetmek şeklinde tercüme etmektedir. Oysa hadis ilminde inkâr hadislerin tümüyle kabul edilmemesi, ret ise bazı hadislerin belli kurallara aykırı olması nedeniyle hüccet derecesinde olamaması anlamında da kullanılmaktadır.

Hadislerin ve Sünnetin Kur'ân Karşısındaki Konumu ve İşlevi

Sıddık Hekim'in hadislerin ve sünnetin Kur'ân karşısındaki konumuna yönelik görüşleri geleneksel sünnî düşünce ile uygunluk arz etmektedir. Buna göre Allah'tan doğrudan vahiy yoluyla ya da Cibrîl vasıtasıyla gelen sünnet, doğrudan Allah kelamı olan Kur'ân'ın uygulamasıdır. Sünnet ve hadisler mücmel olan Kur'ân'ın tafsilatı olup bunlar olmadan tatbikatın bilinmesi mümkün değildir. Örneğin namaz, hac, zekât, oruç gibi ibadetler Kur'ân'da mücmel olarak emredilmiş olmakla birlikte bunların muhtevası ve kılınışı Kur'ân'da açıklanmamıştır. Dolayısıyla sünnet ve hadisler ile Kur'ân birbirini tamamlamakta, biri olmadan diğeri eksik kalmaktadır (Muhammed Sıddık Hekim, ts.b, ss. 178-179; 110-111; 294).

Hadislerin Sıhhat ve Zayıflığına Dair Açıklamaları

Sıddık Hekim zaman zaman hadislerin sıhhat durumlarına ilişkin açıklamalara yer vermektedir. Örneğin salavât hakkındaki bölümden sonra yaptığı hulasada salavâtın iki kısma ayrıldığını belirterek bunlardan birincisinin bizzat Hz. Peygamber'in sarîh lafızlarla beyan ettiği hadislerden oluştuğunu, bunların da en sahihinin namazda okunan salavât olduğunu ifade eder (Muhammed Sıddık Hekim, ts.a, s. 59). Kimi zaman metnin sıhhati ile senedin sıhhati arasında ayırım gözetir. Hadislerin sıhhati hakkındaki açıklamalarda çoğunlukla Irâkî (öl. 806/1404), İbn Hacer (öl. 852/1449) ve Sehâvî'nin (öl. 902/1497) sıhhat hükümlerine itimat ettiği

ISBN: xxxxxx

görülmektedir (Muhammed Sıddık Hekim, ts.a, s. 255). Hadisin sıhhatinden emin olmadığı zaman buna işaret eder. Örneğin "Vatan sevgisi imandandır." (Ali el Kârî ise söz konusu rivâyetin manası sahîh olsa da uydurma olduğunu kaydeder. Ali el-Kārî, 1422, ss. 1158-1159; Sehâvî manası sahîh olmakla birlikte böyle bir hadise vâkıf olamadığını belirtir. Sehâvî, 1405, s. 297) rivâyetini aktardıktan sonra "…Ama hadisin derecesine henüz bakmadım." (Muhammed Sıddık Hekim, ts.b, s. 219) der. Bu açıklaması hadisin sıhhatinden kuşku duymasından kaynaklanmış olmalıdır. Onun hadisler hakkında yaptığı sıhhat açıklamaları, muteber kabul ettiği alimlerin hükümlerini aktarma şeklindedir. Yaptığımız incelemede önceki alimlerin görüşlerine dayanmaksızın sıhhat hükmü verdiği herhangi bir hadis tespit edilememiştir.

Mütevâtir hadis kavramına da değinen Hekim "Kişi sevdiği ile beraberdir." (Buhârî, 1422a, s. 39; Ebû Dâvûd, ts., s. 333) manasındaki hadis için "Bu hadis tevâtüren sabittir." açıklamasını yapmıştır (Muhammed Sıddık Hekim, ts.a, s. 77). Hekim nadiren de olsa meşhûr hadis terimini de kullanmaktadır. Örneğin Cibrîl hadisini konu ettiği yerde bu hadisi Hz. Ömer, Ebû Hüreyre, Muâz b. Cebel gibi sahâbîlerin rivâyet ettiğini, çeşitli hadis kaynaklarında yer aldığını, dolayısıyla meşhûr olduğunu belirtir (Muhammed Sıddık Hekim, ts.a, s. 142). Bir hadisin farklı kaynaklarda yer alması durumunda lafız farklılıklarına da zaman zaman temas ettiği görülür. Örneğin Buhârî (öl. 256/870) ve Müslim'in (öl. 261/875) *Sahîh*'lerinde yer alan bir hadis hakkında "Buraya kadar Buhârî ve Müslim aynen lafzı lafzına getirmişlerdir. Fazladan olarak Buhârî şöyle buyuruyor." (Muhammed Sıddık Hekim, ts.a, s. 253) açıklamasını yapar. Benzer şekilde bir kudsî hadisin bazı rivâyetlerde "hakkat", bazı rivâyetlerde ise "vecebet" kelimesi ile aktarılmış olduğunu ifade eder (Muhammed Sıddık Hekim, ts.c, s. 168). Kimi zaman hadisin sebeb-i vüruduna da işaret etmektedir (Muhammed Sıddık Hekim, ts.a, s. 191).

Hadislerin sıhhat durumuna işaret için Sıddık Hekim sıhhat ve sahih terimlerini kullanmakla birlikte dinleyicilerin seviyesini de gözeterek terimleri Türkçe ifade etmeye gayret etmektedir. Bu bağlamda sıklıkla sahih terimini "sağlıklı" şeklinde telaffuz etmektedir (Muhammed Sıddık Hekim, ts.a, ss. 68, 149, ts.b, s. 63).

Muhaddisler tarafından uydurma olduğuna hükmedilen hadisler söz konusu olduğunda Sıddık Hekim söz konusu alimlerin isimlerini de vererek bu duruma dikkat çeker. Örneğin, hadislerin Kur'ân'a uygun olması durumunda kabul, aykırı olması halinde reddedileceğini bildiren arz hadisi hakkında Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel'in (öl. 241/855) "Aslı yoktur" dediklerini aktarır. Dolayısıyla "Böyle bir hadis mevcut olmayıp uydurmadır" (Muhammed Sıddık Hekim, ts.b, s. 179) demektedir. Hekim, mevzû' hadisler öne sürülerek hadislere karşı çıkılmasını doğru bulmaz. Ona göre Buhârî, Tirmizî (öl. 279/892), Nesâî (öl. 303/915) ve diğer âlimler hadislerin senedlerini belirterek sahîh ve mevzû' olanları ayıklamışlardır (Muhammed Sıddık Hekim, ts.a, ss. 389-390).

Yanlış Anlaşılan Bir Hadis Hakkındaki Açıklaması: İstidrâki

Sıddık Hekim eksik aktarım gibi nedenlerle yanlış anlaşılan hadisler hakkında da açıklamalar yapmaktadır. Hekim'in Hz. Peygamber hakkındaki konuşmalarında mübalağa

ISBN: xxxxxx

yaptığını iddia eden birisi ona "Beni müstahak olduğum değerin üstüne yükseltmeyiniz!"[4] manasındaki hadisi okuyarak itiraz eder. Sıddık Hekim bu hadiseyi konu ettiği bir sohbetinde söz konusu kişinin hadisin yarısını okuduğunu ve devamını bilmediğini söyleyerek hadisin tamamını aktarır. Buna göre Hz. Peygamber aslında "Hristiyanların kendi peygamberleri hakkında yaptığı gibi beni layık olduğum değerin üstüne yükseltmeyin" demiştir (Muhammed Sıddık Hekim, ts.a, ss. 78-79).

Salavâtın Anlamı

Sıddık Hekim "Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber'e salât ederler." meâlindeki Ahzâb Sûresi 56. âyeti konu edindiği bölümde Allâh'ın Peygamber'e salâtının "onun yüceliği ile birlikte rahmeti" anlamına, Peygamber dışındaki kimselere salâtının ise "mutlak rahmeti" anlamına geldiğini ifade eder. Hekim'in sohbetlerinde aktardığı bilgilerin kaynağına da işaret ettiği görülmektedir. Bu bilginin kaynağı olarak İmâm Sâvî'nin haşiyesini göstermektedir (Muhammed Sıddık Hekim, ts.a, ss. 15-16). Bu durum Sıddık Hekim'in temel hadis metinlerinin yanı sıra hâşiyeler gibi ikincil literatüre olan vukûfiyetini de göstermektedir.

Sıddık Hekim, Hz. Peygamber'e salavât getirmenin hükmüne dair Kurtubî'den (öl. 671/1273) naklen insanın ömründe bir defa salavât getirmesinin farz olduğunda ittifak bulunduğunu ifade eder. Sehâvî'den naklen ister kişinin kendi ister başkası ansın Hz. Peygamber'in adı her anıldığında salvât getirmenin vacip olduğunu söyler. Beyhakî'nin (öl. 458/1066) *Şu'abu'l-Îmân*'ından naklen Allah Rasûlü'nün adı anıldığında onu tazim etmenin imanın şubelerinden biri olduğu bilgisini aktarır. Dört mezhebe göre namazda salavât okumanın hükmüne değinerek Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel'e göre namazda son teşehhüdde salvât okumanın farz olduğunu, Hanefî ve Mâlikî mezhebine göre ise sünnet olduğunu ifade eder (Muhammed Sıddık Hekim, ts.a, s. 17). Ardından salavâtın ehemmiyetine dair hadisler ile alimlerin sözlerine ve Cuma gibi belirli günlerde salavât okumanın faziletine dair hadislere yer verir (Muhammed Sıddık Hekim, ts.a, ss. 18-21).

Namazda salavâtın lafız itibarıyla nasıl olduğunu da Ebû Mes'ûd el-Bedrî'den nakledilen hadisi okuyarak açıklar. Hadis okuma sırasında dinleyenlerin durumunu göz önünde bulundurarak hadisin senedinin tam olarak değil, çoğunlukla müteahhir dönemde yerleşik yönteme uygun biçimde yalnızca sahâbî râvînin adını zikreder. Salavâtın lafız ve mana itibarıyla nasıl olması gerektiğine dair İbn Hacer el-Heytemî'nin (öl. 974/1567) kitabını adres gösterir. Heytemî'nin bu eserde sened ve rivâyet farklılıklarına temas etmediğini de belirtir (Muhammed Sıddık Hekim, ts.a, s. 23). Böylece hadislerin nakli sırasında lafız ve anlam değişiklikleri bulunabileceği hususuna da dinleyicilerin dikkatini çekmektedir. Bu yönüyle Siirtli Hafız'ın dinleyenleri belli düzeyde hadis usûlü kuralları hakkında bilgilendirdiği görülmektedir. Sahâbe, âlimler ve tasavvufçuların çeşitli salavâtlarına dair Heytemî'nin eserindeki 40 salavât çeşidine yer vermektedir (Muhammed Sıddık Hekim, ts.a, ss. 24-47).

[4] Hadisin farklı lafızlarla rivâyeti için bk. Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl Buhârî, *el-Câmiʿu'l-müsnedü'ṣ-ṣaḥîḥu'l-muḫtasar min umûri Resûlillâh ṣallallâhü ʿaleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmih* (b.y.: Dâru tavkı'n-necât, 1422), "Ehâdîsü'l-enbiyâ", 47 (No. 3445).

ISBN: xxxxxx

Sonuç

Siirtli Hafız lakabıyla tanınan Muhammed Sıddık Hekim ömrünün çoğunu Antalya'da geçirmiştir. Modern bir eğitimi ya da geleneksel medrese tedrisatı olmamasına rağmen kendi çabasıyla İslâmî ilimleri öğrenmiş, etrafında toplanan insanlara İslam ve dini ilimler hakkında sohbetler yapmıştır. Aslında bu sohbetlerin her birini birer ders olarak düşünmek daha doğrudur. Herhangi bir kitap yazmamasına rağmen bir kısmı ses ve video olarak kayıt altına alınan bu sohbetlerinden derlenen bilgiler Ahmet Aydoğan tarafından üç cilt halinde Hekim hayattayken yayımlanmıştır. Sıddık Hekim ticaretle meşgul olmuş, 1948-1960 yılları arasında Kumluca'da imam hatip olarak resmi görev almıştır. Görev karşılığı kendisine tahsis edilen maaşı hiçbir zaman kullanmamıştır. Ticaret vesilesiyle gittiği İstanbul'daki kitapçılardan temin ettiği kitaplardan hatırı sayılır bir kütüphane oluşturmuştur. Çoğu hadis alanıyla ilgili olan bu kitaplar, oğlu Hüsameddin Hekim tarafından Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi kitaplığına bağışlanarak öğrencilerin ve akademisyenlerin istifadesine sunulmuştur. Siirtli Hafız 04.05.2009 yılında Antalya'da vefat etmiştir.

Hekim'in diğer ilimlerin yanı sıra özellikle hadis ilmine dair ciddi bir birikime sahip olduğu görülmektedir. Dinleyicileri hadislerin sıhhati ve zayıflığı, reddi ve inkârı, Kur'ân karşısındaki konumu, yanlış anlaşılan bazı hadislerin doğru anlamı, hadis kaynakları, literatürü ve terminolojisi gibi konularda bilgilendirmektedir. Bu yönüyle onun, konuşmalarında etrafındaki insanlara belli oranda hadis eğitimi verdiği söylenebilir. Eserlerinde son derece az olmakla birlikte nispet ve tercüme hatasından kaynaklı bazı problemler görülebilmektedir. Hekim'in ilmi ve dini düşüncesi geleneksel Sünnî düşünce ile uyum içerisindedir. Bu bağlamda etrafındaki kitleye inanç konuları, sünnete uyulması, bid'atlerden uzak durulması, mezhepler, tasavvuf, Kur'ân'ın anlaşılması ve uygulanması, fitneden uzak durulması, dinin doğru biçimde anlaşılması ve uygulanması konularında rehberlik etmiştir. Hekim'in hayatı, klasik yazılı ilim geleneğinden farklı olarak halk içinde şekillenmiş sözlü bir ilim ve hikmet taşıyıcılığı örneği sunmaktadır.

ISBN: xxxxxx

Kaynakça

Ali el-Kārî, E.-H. N. (1422). *Mirḳātü'l-mefâtîḥ Şerḥu Mişkâti'l-Meṣâbîḥ* (1. Basım, C. 3). Dâru'l-Fikr.

Buhârî, E. A. M. b. İ. (1422a). *el-Câmiʿu'l-müsnedü'ṣ-ṣaḥîḥu'l-muḫtasar min umûri Resûlillâh ṣallallāhü ʿaleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmih* (1. Basım, C. 8). Dâru Tavkı'n-Necât.

Buhârî, E. A. M. b. İ. (1422b). *el-Câmiʿu'l-müsnedü'ṣ-ṣaḥîḥu'l-muḫtasar min umûri Resûlillâh ṣallallāhü ʿaleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmih* (1. Basım, C. 4). Dâru Tavkı'n-Necât.

Ebû Dâvûd, S. b. el-Eş'as. (ts.). *Sünenü Ebî Dâvûd* (Muhammed Muhyiddîn Abdülhamî, Ed.; Beyrut, C. 4). el-Mektebetü'l-Asriye.

Muhammed Sıddık Hekim (with Ahmet Aydoğan). (ts.a). *Fırka-i Nâciye'nin Hükümleri—I* (1. Basım, C. 1). Alaiyye Yayınevi.

Muhammed Sıddık Hekim (with Ahmet Aydoğan). (ts.b). *Fırka-i Nâciye'nin Hükümleri—II Fitne* (1. Basım, C. 2). Alaiyye Yayınevi.

Muhammed Sıddık Hekim (with Ahmet Aydoğan). (ts.c). *Şeriat, Tarikat, Hakikat ve Mürşitlerin Halleri—3* (1. Basım, C. 3). Alaiyye Yayınevi.

Sehâvî, E.-H. Ş. (1405). *El-Maḳāṣıdü'l-ḥasene fî beyâni keṯîrin mine'l-eḥâdîṯi'l-müştehire ʿale'l-elsine* (1. Basım). Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî.

Süyûtî, E.-F. C. A. (1409). *Miftâḥu'l-cenne fi'l-iḥticâci bi's-sünne* (3. bs.). el-Câmiatü'l-İslâmiyye.

Tirmizî, E. Î. M. (1998). *Sünenü't-Tirmizî* (C. 4). Dâru'l-Garbi'l-İslâmî.

Necati Büyüktatlı ile Kişisel Görüşme, 24.05.2025,Antalya.